

Kalendárium

Március – Böjtmás hava

Római hagyomány szerint az ókori naptár első hónapját Romulus nevezte el az apjáról, Marsról, aki eleinte csupán a mezőgazdaságért felelős istenség volt, csak később öltött „hadi” jelleget, vált a háború istenévé. A latin „Martius”, azaz „Mars hava” megnevezésből származik harmadik hónapunk neve.

Március idusán – a hónap közepén – holdtöltekor ünnepelték a rómaiak az újévet. Március 14-én üzték ki a városból az elmúlt esztendő jelképező Mamurius Veturiust és másnap köszöntötték *Perennát*, az év megújulásának istennőjét. (Érdekes párhuzamot fedezhetünk fel e római szokás és a Magyarországon virágvasárnapkor zajló kiszehajtás között.)

Mars isten harcias természete abból ered, hogy a rómaiak e hónapban készültek fel a későbbi hadműveletekre. Lovas szemlét tartottak, megtisztították a télen berozsdásodott fegyvereiket, összehívták a hadköteles egyéneket.

Március 10. A negyven vértanú napja, akik 320 körül abban az örményországi Szebasztéban haltak hirtükért mártírhalált, ahol röviddel előtte *Szent Balázs* hunyt el. *Jankovics* Marcell Jelkép-kalendáriumában valószínűsíti, hogy nem véletlen ez a negyvenes szám. A húsvétig tartó böjt fogyó napjait jelképezi.

Korábban úgy tartotta a régi népi hagyomány, hogy e napig kell befejezni a téli szövés-fonást, mert már a tavaszi munkákra kell készülni.

Március 12. Nagy Szent Gergely bencés szerzetes, majd pápa ünnepe. A négy egyházatya egyike. Több legenda is fennmaradt a személyével kapcsolatban. Az egyik szerint atyái örökségéből Szicíliában hat, szülővárosában, Rómában pedig – ahol ő maga is élt – egy kolostort alapított. Éppen a cellájában olvasta a Szentírást, amikor Isten angyala egy hajótörött képében alamizsnát kért tőle. Gergely háromszor is megsegítette. Egy másik történet szerint döghalál pusztított Rómában, amikor Gergely már pápa volt. Körbehordatta a városban a Mária-képet, amit a hagyomány szerint még Lukács evangélista festett. Gergely látomásában a Crescentia-vár fölött megjelent Isten angyala, megtörölte véres törét, majd a hüvelyébe tette. E látomás a járvány elmúlását jelképezte. (Erre a jelenésre emlékeztet az Angyalvár elnevezése.) Gergely kezdeményezte az angolszászok megtérítését is. Nevéhez fűződik az egyházi zene klasszikus rendszerezése (innen származik a „gregorián zene” fogalom). A legenda szerint a Szentlélek sugallta neki a gregorián stílust, ezért gyakran a Szentlélek jelképével, galambbal a vállán ábrázolják őt. Többek között ő az iskolák, a diákok egyik

védőszentje. Korábban szokás volt a gergelyjárás, gergelyezés. (Ez kezdetben a szegény tanulóknak az iskolák védőszentjének ünnepén folytatott, tanulásuk anyagi alapjait kiegészítő kéregetőútja volt, amely a XVII. századtól az iskolapropagandával, az új diákok toborzásával is kiegészült – a szerk.)

Március 19. E napon Szt. Józsefre, a názáreti ácsra, Mária jegyesére, a gyermek Jézus gondviselőjére emlékezünk. Neve először az arisztokrácia körében terjedt el, majd a nép körében is igen népszerű lett. *Lipót* császár Szent József pártfogásába ajánlotta egész birodalmát és a Habsburg-ház patrónusává választotta (1675). IX. Pius pápa 1870-ben az Egyház védőszentjévé nyilvánította. Csehország, Bajorország, Ausztria egyik védőszentje. Ő a védőszentje a jó halálnak, a családnak, árváknak, valamint a famunkásoknak: favágóknak, ácsoknak, asztalosoknak.

Korábban az ország egyes vidékein, pl. Göcsejben, ezen a napon engedték ki először a méhrajokat. Számos helyen József napja tavaszkezdetnek számít.

Március 21. A tavaszi napéjegyenlőség napján a rendalapító *Nursiai Szt. Benedek* „égi születésnapjára” emlékezünk. Egyik legendája szerint egy mély sziklabarlangban remetéskedett, amelyet nem lehetett megközelíteni. Remetetésára kötélen engedett le böjti maradékokat, így táplálta őt. Amikor segítőtje meghalt, akkor az ördög összetörte Benedek harangocskáját, amivel értesíthette volna a külvilágot, az isteni gondviselés azonban megmentette őt. Ezzel a legendával magyarázható ünnepnapjának böjti időpontja. (Az általa alapított rend, a bencések térítették meg a magyarságot, honosították meg körükben a nyugati műveltséget. Első monostorukat Szt. Márton hegyén, a későbbi Pannonhalmán alapították.) A hosszú tél után az emberek már nagyon vágnak a tavaszi melegre, ezt tükrözi az ismert mondás is: „Sándor, József, Benedek, zsákban hoznak meleget”. Tápén ezt úgy magyarázzák, hogy Szt. Péter először Sándorral, majd Józseffel és Benedekkel küldött zsákban meleget, de hiába, csak nem lett jobb idő és a vándorok is eltűntek. Mátyást küldte a keresésükre egy korbáccsal, aki egy kocsmában talált rájuk, amint éppen vígan iszogattak. Erre aztán gyorsan kiengedték a zsákjukból a meleget. E napon Göcsejben régen szokás volt fokhagymát s zsírt szentelni, hogy aztán ezeket felhasználva elkerülje az embereket a görcs, hasogatás és daganat, valamint az ezekkel megkent jószágot a boszorkány, a rontás.

Március 25. Gyümölcsoltó Boldogasszony napja a magyar vallásos népi hagyományban a fák oltása, szemzése időpontja, hiszen Szűz Mária is e napon fogadta méhébe Jézust. Egyes vidékeken a gazdák kimennek ilyenkor a kertbe és a gyümölcsfák törzsét kereszttel jelölik meg. A bánáti bolgárok e na-

pon vörös bort isznak, hogy egész évben egészségek maradjanak.

Húsvét ünnepköre

Jézus Jeruzsálemben történt diadalmas bevonulásának emlékünnepén, *pálmavasárnapon* (vagy, ahogy nálunk nevezik: *virágvasárnapon*) a nép pálmákkal fogadta Jézust. Ezzel a nappal kezdődik a nagyhét, a húsvéti ünnepkör. E napon a templomban nálunk barkát szentelnek. A szentelt barkának bajelhárító, rontás elleni szerepet tulajdonítanak, egyes vidékeken gyógyításra is használták. Az ország több pontján e naphoz kapcsolódik a kiszehajtás. Egy szalmabábut – ami a telet, a betegségeket jelképezi – női ruhába öltöztetnek, énekszó kíséretében végigvisznek a falun, majd eltüzelik vagy folyóba dobják, hogy a tél mielőbb véget érjen s a betegségek is elkerüljék a települést.

Nagycsütörtökön, az utolsó vacsorán vett Jézus búcsút tanítványaitól és készült fel az áldozatra. Ekkor mosta meg szeretetének jeleként tanítványai lábát is. Évszázados hagyomány volt a társadalom minden rétegében a nagyszombati lábmosás szertartása. Még *Ferenc József* is komolyan vette ezt. Nagyszombaton a Burgban, az udvari és egyházi méltóságok jelenlétében minden évben megmosta tizenkét idős ember lábát, utána pedig megvendégelte és megjutalmazta őket. E napon Nagyszombatig elhallgatnak, „Rómába mennek” a harangok.

Nagypéntek Jézus halálának, keresztre feszítésének a napja. A templomokban lepellel takarják le az oltárt s a települések végén felépített Kálváriadombon végig járják Jézus kínszenvedésének stációit. Sok helyen passiójáték keretében elevenítik meg Jézus szenvedéstörténetét.

Nagyszombat a húsvéti örömnep kezdő napja. Régebben szokás volt a megszentelt tűz lángjával meggyújtani a templom húsvéti gyertyáját és a maradék lángot, parazsat hazavinni, hogy a húsvéti ünnepi ételt azon főzzék meg. E napon szentelték meg a templom keresztvizét, valamint egyes vidékeken a házakat is. A virágokkal, zölddel feldíszített templomban az éjjeli mise keretében a hívők már a feltámadást ünneplik körmenettel. A mise után otthon fogyasztják el az ünnepi ételt. E napon ér véget a böjt is és a „harangok is visszatérnek Rómából”.

Húsvétvasárnap a húsvéti ünnepkör legfontosabb napja, Jézus feltámadásának ünnepe. Korábban e napon volt szokás a húsvéti ételek megszentelése. Az ünnep jellegzetes ételeit: a sonkát, főtt tojást, kalácsot, a bárányt (amely Krisztust jelképezi) és a tormát az asszonyok fehér kendőbe kötve vitték a templomba, ahol a pap a mise végén megszentelte őket. Otthon a család minden tagja kapott a megszentelt ételből, sőt néhol még az állatoknak is adtak pár morzsát, hogy a baj, a betegség elkerülje őket, jól szaporodjanak. Az asszonyok sok helyütt reggel piros tojást tettek a mosdóvízbe, hogy egészségesek maradjanak.

Húsvéthétfő Magyarországon a locsolkodás napja. E szokás eredete a Bibliára vezethető vissza. Amikor Jézus feltámadt, az asszonyok olyan hangosan ujjongtak, hogy a sírt őrző katonák csak vízzel tudták lecsillapítani őket. A víz itt a megtisztulást, megújulást jelképezi. Falun régen a fiúk hideg kútvízzel locsolták meg a lányokat, akik piros vagy hímes tojást adtak ezért cserébe. (Ma már a szokás „humánusabb” változata él, a kölnivel, parfümmel való locsolás.) A tojás a feltámadt Krisztust, a piros tojás pedig az életet, illetve az újjászületést jelképezi. A tojásdobálás, tojásgurítás célja a termékenységvarázslás, a bőséges szaporulat biztosítása volt. Érdekes, hogy a kereszténység elterjedése előtt a halottak mellé a feltámadás reményében tojást tettek a sírokba. A húsvéti tojás festése, hímezése évezredek, gazdag múltra tekint vissza. Nem büszkélkedhet viszont ekkora múlttal az ünnep másik főszereplője, a nyúl. A polgárosodással csak a XIX. században került a magyar hagyományba. A húsvéti tapsifüles a termékenységet, a tavaszt, a természet megújulását, a feltámadást, az újjászületést szimbolizálja.

Április – Szent György hava

A hagyomány szerint a szeszélyes áprilist, az egykori római naptár második havát is Romulus nevezte el, méghozzá anyjáról, a szerelem istennőjéről, *Venusról*. (Az ő etruszk neve volt ugyanis „*Apru*”.)

A rómaiak ebben a hónapban a jó, bőséges termés, az állatok szaporodása érdekében számos ünnepet tartottak. *A hónap első napján* azonban a tavasz beköszöntének tiszteletére mókás örömnepet rendeztek. Erre vezethetők vissza az április elsejei tréfák, az „áprilist járatás”, az „április bolondja”. Régebben április elsejét a nép „száznapi”-nak nevezte, mert a téli napfordulótól számolva száz nap telt el. Szokás volt az e napi időjárásból a terméskilátásokra is következtetni. Ekkor vetették el az indás növényeket. A szerencsétlenségek elkerülése végett azonban más munkát tilos volt ilyenkor végezni, mert a nép úgy tartotta, hogy Júdás e napon akasztotta föl magát.

Április 23. Szt. Adalbert emléknapja. *Prokop* és *Vencel* mellett Csehország nemzeti patrónusa, 956 körül született a csehországi Libice várában. Fiatalon lett Prága püspöke. Csehok, lengyelek, magyarok, poroszok között végzett hittérítő tevékenységet. A korábbi kutatások úgy vélték, hogy Géza fejedelmünk fiát, *Vajkot* ő keresztelte meg Esztergomban, aki akkor vette föl a kereszttségben az István nevet. A legújabb kutatások szerint azonban Adalbert bérálta, nem pedig keresztelte a későbbi István királyt. Adalbert 997. április 23-án missziós munkája során szenvedett vértanúhalált, a poroszok felnyársalták. Szt. István őt választotta az esztergomi főegyházmegye védszentjévé és tiszteletére székesegyházat épített (1010). Az Esztergomi Bazilikának Nagyboldogasszony mellett ma is ő a társpatrónusa. E napon, 1196-ban halt meg *III. Béla* királyunk, Szt. Erzsébet nagyapja, s az

ő tiszteletére lett a nyelvújítás korában a Béla név az Adalbert magyar megfelelője.

Április 24. A hónap legismertebb szentje *Szt. György* emléknapja. Kis-Ázsiában született és a Diocletianus-féle üldözések idején szenvedett vértanúhalált. A legenda szerint a líbiai Silena mellett lévő tóban egy gonosz sárkány lakott, amely minden nap megölt egy embert. Már éppen a király lánya volt soron, amikor György lándzsájával ledöfte a sárkányt és megmentette a várost a további áldozatoktól. Legendájának ez a legismertebb mozzanata, s általában lóháton ülve ábrázolják, amint éppen leszúrja a földön kúszó sárkányt. A korai kereszténység idején a sárkány a pogányságot jelképezte. (Sárkányölő Szent György egyik leghíresebb ábrázolásra, a Kolozsvári fivérek Prágában található szobra, melynek egyik másolata a Halászbástya alatt, a Schulek lépcsőnél áll.)

Kultusza igen hamar elterjedt, máig közkedvelt szent. Nemcsak a különböző szakmák választották őt patrónusul, mint pl. a fegyverkovácsok, fegyverszállítók, a lovak és fölművesek (Georgiosz, György görög neve földművest jelent), hanem városok, országok is. Így korábban például Konstantinápoly is őt tekintette védőszentjének, s minden templomban kötelező volt az ábrázolása. Genovának, Ferrarának, sőt 1222-től Angliának, valamint Grúziának is ő a hivatalos patrónusa. A tizennégy segítőszent között is megtaláljuk őt.

A keleti egyház igen nagy becsben tartja, a nagy katonaszentek között ő a legfontosabb. Még a török szultánok is – akik a bizánci császárok örököseinek tekintették magukat – átvették a tiszteletét. (A török szultánok több ízben is indítottak Magyarország ellen hadjáratot. 1526-ban, 1532-ben s máskor is Szent György napján kezdték meg a hadműveleteket.)

Alakja feltűnt az orosz címerben is, hiszen a cárok Bizánc szellemi örökösének vallották magukat. A legmagasabb katonai rendjelüket, a György-keresztet is róla nevezték el. Szent István királyunk Szt. György és Szt. Márton zászlaja alatt győzte le *Koppányt*.

Tiszteletére alapította meg *Károly Róbert* 1326-ban a Szt. György Lovagrendet, amit Zsigmond Sárkányrend néven vitt tovább. *Mátyás* királyunk és a Jagellók idején Szt. György napjára hívták össze Budára vagy Rákos mezejére az országgyűlést.

Számtalan népszokás kapcsolódik a naphoz. Korábban országszerte ez volt az állatok kihajtásának a napja. (E szokás a *Pales*, pásztorok, nyájak istennőjének tiszteletére rendezett egykori római pásztorünnepvel, Paliliával mutat párhuzamot, amit a rómaiak április 21-én tartottak.) Ekkor szerződtek Szt. Mihály napjáig a pásztorokat, kocsisokat, cselédeket is (szintén a Paliliára emlékeztető szokás).

E napon választották a falvak, városok, megyék, egyházak tisztségviselőit is.

A Szt. György napján szedett harmat a néphit szerint védelmet adott a boszorkányokkal és a betegségekkel szemben. Ezért nemcsak az állatokat dörzsölték le a friss harmattal az emberek, hanem saját magukat is. Régebben a lányok, asszonyok ruhátlanul hemperegtek a harmatban. (Az antik istennők is – mint például Venus – a tavasz beköszöntével hasonlóan jártak el, így újítván meg szüzességüket.)

A kerítésre ilyenkor kitűzött zöld ág is a boszorkányokat űzte el. Egyes vidékeken a tehén hátát is végigsimították zöld vesszővel, hogy a rontás ne vehesse el a tejtét.

Balázs Erzsébet

Forrás:

Bálint Sándor: Ünnepi kalendárium

Jankovics Marcell: Jelkép-kalendárium

Radnóti Miklós kalendárium

Március

Lúdbörzlik nézd a tócsa, vad,
vidám, kamaszfiús
szellőkkel jár a fák alatt,
s zajong a március.
A fázós rügy nem bujt ki még,
hálót se sző a pók,
de futnak már a kiscsibék,
sárgás aranygolyók.

Április

Egy szellő felsikolt, apró üvegre lép
s féllábon elszalad.
Ó április, ó április,
a nap se süt, nem bomlanak
a folyton nedvesorru kis rügyek se még
a füttyös ég alatt.